

קול עברי ביוון המצולה: על יוסף גוזיק ויומן המסתור שלו

בקריאה במחברות יומניו של הרב יוסף גוזיק, המושג "עברית חיה" מקבל חיים חדשים. חיים של אף-על-פי-כן, חיים בגיא צלמוות, חיים על קו הקץ. במסתור, בסכנת מוות יומיומית, מתוך ידיעת אובדנם של בני המשפחה, של המכרים, של הקהילה, מתוך ההפיכה ובתוך החורבן - דווקא שם, עברית. עברית טבעית גם כשהיא נזקקת ללעז, מודרנית גם בהיותה שרויה עד צוואר במליצת המקורות. עברית לא כמופע למדנות אלא כמרחב מחיה מילולי ותרבותי. עברית כאילו לא יידיש היא שפת אימו ויומיומו של המחבר, כאילו אין הפולנית שפת סביבתו. עברית עשירה, מרובדת, פיוטית וגם פרקטית. מדובבת דורות ומרחבים, מולדת ושבעים גליוות, בתוך תיבת המחבוא הסתומה שבעין הסערה.

במשך כחצי שנה, משלהי חורף תש"ג-1943 עד שלהי הקיץ של אותה שנה, כתב גוזיק בקדחתנות, דבר יום ביומו כמעט. בשנה שלאחר מכן הוסיף לכתוב בתדירות פחותה. הכתיבה, כך נראה, הקלה עליו מעט את שיממון הבדידות ואת השהייה בתנאים קשים של חוס וקור וידיעת-האסון. גוזיק הערה אל הנייר את הגיונותיו, את זיכרונותיו, את הידיעות שקיבל, ולא פחות מכך את רגשותיו. הוא ישב עם אחיו הגדול יהושע, מוסתר בבית האיכר איש המחותר הפולנית פרנצ'שק וְלָצֶר בכפר שלייד עיירתו דוֹקְלָה. מן המחבוא שיגר גוזיק אל העתיד הלא ידוע את זיכרונותיו ואת חוויותיו; אל עמו, בידיעה גמורה על חורבנו - את תקוותיו לקוממיותו; אל האנושות - את עֲבֵרְתוֹ ואת עבריותו; ואל אלוהיו - את תחינתו, את תמיהתו, את עוצר זעמו ואת אמונתו.

אולי מעט תמוה, אם כן, מדוע לאחר המלחמה לא פרסם גוזיק את יומנו ברבים; כפי שנפלא מאיתנו מדוע שם איש-עברי זה את פעמיו ערירי אל מעבר לאוקיינוס, לארצות הברית, ולא עלה ארצה כאחיו. המחברות היו שמורות עמו בעשרים שנות חייו הנותרות, שאת רובן בילה כמוֹךְ בתיכון ובמכללה ללימודי יהדות בקליבלנד, עד פטירתו שם בשנת 1964. לאחר מכן העבירו האכפוטופוס של נכסי גוזיק אל גנזך יד ושם.

"ונחת רוח לי הייתה אחרי שכתבתי מה שמכביד על ליבי". סוף מחברת היומן הרביעית של יוסף גוזיק. באדיבות ארכיון יד ושם

בשנים האחרונות עמלו על ההדרתו החוקרות אסתר פרבשטיין מ'מכללה ירושלים' ופרופ' חוי דרייפוס מיד ושם. בעזרת שלמה גוזיק, אחיינו של יוסף גוזיק, התחקו החוקרות גם אחר גורלו ואחר גורלן של דמויות הנזכרות ביומנו. מהדורה מאירת עיניים של היומן, עם מבואות, תצלומים והערות, הופיעה השנה בהוצאת יד ושם והמכללה - בכותרת 'אומנם נר רוחני דולק בִּי: יומנו של תלמיד חכם מדוקלה'.

באדיבותם של המוסדות המוציאים לאור ושל העורכות יובא כאן קטע מן היומן. הקדמה זאת, והביאורים לצד הטקסט, מבוססים על המבואות וההערות של צמד החוקרות. מיעטנו בהערות המצביעות על המקורות המקראיים, התלמודיים והאחרים של שלל השיבוצים וההרמזים הלשוניים הגודשים את כתיבתו של גוזיק. ציונם של כולם עלול היה להציף את הדף. נשאיר לקורא את חדוות גילויים, דבש שימתיק מעט את דווי התוכן.

יוסף גוזיק סמוך לאחר צאתו מהמסתור. התמונות באדיבות משפחת גוזיק

*

יוסף גוזיק נולד ב-1910 בדוקלה. אביו היה חיטט, והיו לו עוד ארבעה אחים ואחיות. הוא בלט במשפחה בנטייתו העיונית. בבחרותו כבר ערך את הירחון התורני 'אוהל תורה' שרבנים בולטים תרמו לו מפרי עטם. רבנות למד במכון למדעי היהדות בוורשה. עבודת המחקר שלו, המשווה בין מזמורי תהילים, רומזת לרקע לבקיאותו הרבה בפסוקים. סמוך לפרוץ מלחמת העולם השנייה חזר לעיירתו.

דוקלה שוכנת בדרום מזרח פולין של היום, סמוך לגבולות עם אוקראינה וסלובקיה. גבול פולין-אוקראינה של היום הוא, פחות או יותר, קו החלוקה של פולין בימי המלחמה: מה שמזרח לו הוא הנתח של פולין שסיפחו הסובייטים. מה שמערב לו - אזור "גנרל גוברנמן" של הכיבוש הגרמני. דוקלה נשלטה בידי הגרמנים, והללו, סמוך לכיבושה, גירשו את רוב היהודים בה מזרחה, לברית המועצות. הנותרים בדוקלה סבלו מגזירות מחריפות והולכות, מהתעללויות, מהרעבה ומגיוס לעבודות כרך. באביב 1942 הוקם בעיר גטו, ונכלאו בו גם יהודים מיישובי הסביבה. הגטו חוסל עוד בקיץ של אותה שנה: רוב-רובם של יושביו נשלחו למחנה ההשמדה בלז'ץ, או נרצחו בירי בעיירה עצמה; מיעוטם, הכשירים גופנית, ביניהם יוסף גוזיק בן ה-32 ואחיו הגדול יהושע, נשלחו

למחנות כפייה. כל יתר בני משפחתם נרצחו. יום לפני שחוסל המחנה שעבדו בו הצליחו שני האחים לברוח, ומצאו כאמור מסתור בביתו של האיכר חסיד אומות העולם ולצר בכפר הסמוך צָגוֹרְבָה.

ולצר, שנהרג בהפצצה אווירית סמוך לסוף המלחמה, מתגלה ביומן כמארח מסור מאוד. בעליית הגג אומנם שררו תנאים פיזיים קשים, ומטעמי ביטחון לא יכול היה ולצר לאפשר הפעלת אמצעי תאורה, חימום ואוויר שם - אך הוא דאג לשני האחים למזון, סייע לקיום קשר מכתבים ביניהם לבין יהודים שהסתתרו בחוץ, עדכן אותם על הנעשה בעולם בעזרת עיתוני מחתרת ואף השתדל להביא להם ספרי קודש ללימוד. יומנו של גוזיק מלמד כי הוא הצליח כך להיות מעודכן באשר למצבם של מכרים יהודים, באשר להתפתחויות במלחמה, ואפילו באשר לתמונת המצב הכללית יותר של יהודי ארצו.

כך, למשל, ידע בזמן אמת על המרד בגטו ורשה. ניכרת אהדתו למורדים: הוא כינה אותם גיבורים, לעומת הנספים שלא מרדו שנקראו בפיו "קדושים"; ועם זאת מפתיע לגלות כמה נכונות היו השערותיו הפסיכולוגיות והנסיבתיות באשר לטעמי הימנעותם של רוב הנצורים ממרד. עוד מיטיב גוזיק לנתח את התנהגותם של בני העמים המעורבים

פרנצי'שק ולצר ובני משפחתו ליד ביתם בצגורבה שבו הסתירו את האחים גוזיק, בצילום מפני המלחמה.

במלחמה, ובעיקר הפולנים שסביבם, על הגילויים הסותרים של הכנסת אורחים והסתכנות, אדישות, בצע כסף, הסגרה ושיתוף פעולה. רוחב ועומק ראייה מאפיינים את תובנותיו על המצב ההיסטורי החדש, חסר התקדים, שהעם היהודי נמצא בו באותה שעה, ואף על מהות האדם ועל הקשרים הסבוכים בין תרבות למוסר ובין הומניזם לרצח. במקביל, רוח ורוחב לב ניכרים אצלו בגילויים התכופים של האמפתיה וההתעניינות היוקדת בגורלם האישי של בני ובנות עירו.

לרשומותיו היומיות של גוזיק מבנה אופייני: עדכון בחדשות שהגיעו אליו או במצבו האישי. אחריו הפלגה אל מעבר לכאן-ולעכשיו: ביכרונות מהעבר הרחוק, טרם המלחמה, או בסיפור המוראות של שנות המלחמה עד לבריחה, או במחשבות וניתוחים של ההתרחשויות בהיקף החורג מהמחבוא ומדוקלה; ולבסוף, כמעט תמיד, פנייה אל אלוהים בדמות קינה, תפילה, זעקה ותמיהה. מתוך כך, כמעט בכל רצף אקראי של ימי כתיבה שנבחר מתוך היומן נמצא הכול בכול: זיכרונות אישיים וקיצוציים, ידיעות ושמועות, עבר והווה ועתיד.

מגוון כזה אפשר למצוא גם בקטע שבחרנו, רצף ימים התואם את תקופת השנה שבה מופץ גיליון זה. ימים של חום כבד, ימי בין המצרים בלוח השנה העברי - ומבטו של בעל היומן משוטט מהנמלים המטיילות במחבואו הלוהט, דרך ההיסטוריה היהודית של חורבנות המקדשים הנראים בעיניו חמורים פחות מהחורבן הנוכחי, עבור בגורלותיהם המרים של יהודים מסוימים שהוא הכיר, המשך בהשפעת התעמולה הגרמנית על השכנים הפולנים, משם הלאה אל המצב באיטליה ואל התנהגותו של הממסד הקתולי במדינות שונות בעיצומם של ימי השואה, ועד, בקטע האחרון, לתיעוד המצוד של כפריים פולנים אחר יהודים ביערות.

הבקעתה המזהירה של כתיבתו העברית עתירת המכמנים של גוזיק מן המחבוא, בתנאים לא תנאים ובתוך טפטוף מְעֵנָה ומתמשך של בשורות איוב, היא משל ושיקוף לגדולתן המנצחת של הרוח האנושית, של המסורת הלאומית והדתית, של הרגישות הפיוטית ושל אמונת ישראל.

צור ארליך

מן היומן: ט"ז בתמוז - א' באב תש"ג

יום ב', ט"ז תמוז [תש"ג] 19.7.43

מן יום שעלינו הנה לגור כאן בעליית הגג עברו כבר שלושה וחצי חודש, וארבע פעמים ראינו כאן את הירח במלואו. משמש הוא לנו כביכול נר לילה ומאיר את חשכתנו בלילות, ויש די סדקים בקירות מעוננו ובעדם הוא מציץ לנו ואנו אליו. בבדידותנו כאן אנו מביטים על כל דבר כאח וחבר ונדמה לנו שרק בשבילנו הוא בא הנה. וכן הציפורים העומדות על העץ הקרוב ומצפצפות ושרות, רק לנו הן עושות, ובלעדינו אין איש שומע אותן.

ופעמים באה הנה לבקר אותנו איזה נמלה קטנה או מן הרמשים האחרים ממינים שונים והם עוברים ושבים. ולפני איזה ימים בא עכבר קטן לכבד אותנו בביקורו, אבל קרה איתו אסון, הוא נפל לקערת הרחצה שלנו, היא מלאה מים ולא יכול יותר לצאת ונטבע, וזה היה בלילה. ולו בא ביום, בטח לא נתנו אותו למות כאן. מן הגרים הקבועים אצלנו הן השממיות, קטנות עם גדולות ממינים שונים, וכל אחת קיננה בסדק מיוחד בפינה מפונות מעוננו ומשם הן יוצאות וטוות את קורי עכביש שלהן, טוות הן מבלי הרף ומהן הן בונות ארמנותיהן התלויים באוויר. ולא פעם אנו מתבוננים אליהן ומתקנאים בהן וכיוצא בהן, יען שגורלן לא קשה כל כך מגורל האדם, בפרט אם זה הוא מינו, אין אחד רודף חברו. לא כן אצלנו. בעולמנו, איש את חברו חיים בלעו, ואף אם הוא ממין האדם, החזק טורף את החלש, לוקח ממנו כל מה שרכש בחייו ואחר כך את נפשו הוא דורש ממנו.

ותמהים אנו ושואלים מדוע זה; מדוע האדם ארוך יותר מכל חיות השדה ועוף השמים? מדוע נלחם האדם באדם? אם אין די מקום בשביל כולם? מדוע נדמה לאחד שאם יהיה השני, יאכל את חלקו ולא יישאר בשבילו כלום? מדוע בעולם האדם אחד רוצה לאסוף הרבה ולחטוף מהשני מה שיש לו? מדוע יש רודפים ונרדפים? מדוע אנו מוכרחים

שממיות: עכבישים.

לבוא ולהתחבא ולהביט על אחרים, אנשים כמונו, הולכים בחוץ את דרכם ואין מחריד? מדוע, ועד מתי?

יום ד', י"ח תמוז תש"ג 21.7.43 פה הנ"ל [צגורבה]

אתמול היה יום י"ז בתמוז, יום גבר האויב ותיבקע העיר, ואני לא אפנה בזיכרונותי אל אלה הימים הקדמונים, שהיו אומנם קשים ליהודים אז אבל הפצעים נרפאו במשך דורות, בפרט שנתווספו עליהם צרות חדשות. וגם כאן פועל טבע האדם, שצרות האחרונות משכחות את הראשונות, וכל ליבי ונפשי שקועים בתהום הצרות שבימינו, שלפי דעתי עולות הן בכמותן ובאיכותן על כל הצרות והרדיפות שפגעו אותנו בעבר הרחוק והקרוב. בימי חורבן בית ראשון מתו רבים מעמנו, אם בחרב אם ברעב, אבל רוב העם נשאר קיים, והגלו אותם בבלה ושם בנו בתים, נשאו נשים והיו ליסוד התחייה שקמה בימי כורש. בחורבן בית שני גם כן נהרגו לאלפים ולרבבות בידי חיילי רומא, הרבה באו בשבי האויב, הרבה הלכו בגלות, ושם בגולה היה אז כבר קיבוץ יהודים בארצות שונות, וגם בארץ-ישראל נשאר עוד הרבה. על שום איש מצרי עמנו ומשונאינו לא עלה בדעתו להשמיד חלילה עם כולו. לכן מה שקרה אותנו כעת עולה על הכול. ואם אומנם ישנם כעת יהודים באותן המדינות שלא שלט בהן האויב שלנו, בכל זאת רוב העם שלנו חי כאן במדינות אירופה, ובאלה שלח ידו צר להשמיד נער וזקן טף ונשים. בפרט שיהודי פולין וליטא היו המקור של היהדות, כביכול המעיין שממנו נובעים מים חיים, ומכאן התפשטו בכל העולם, אם לארץ-ישראל אם לארצות הברית או לשאר ארצות בכל פינות, ובאר הרשע וקיצץ בנטיעות אלה, עקר עם השורשים ונסתם המעיין, באר מים חיים. לכן בצדק יש לדבר על חורבן עמנו. ואם אז היה רק חורבן בית המקדש, הנה כעת נחרב העם, ומאות בשנים יעברו והעם לא יוכל להתרפא מן אותם הפצעים שפצע בו האויב יימח שמו וזכרו.

ותעבור היום ערים שונות שבהם חיו עוד לפני שנה יהודים לאלפים ולרבבות, וכעת לא תמצא שם אף אחד. ומה שעשו הרשעים במשך שנה אחת אין בן אדם יכול להשיג בשכלו. כיצד יכולים להשמיד עם רב כזה? ואם יודעים בחוץ לארץ על הרדיפות כאן, איני יודע אם יאמינו לזה שקרה בכל אמיתו והיקפו הרחב. עוד טרם באנו הנה, סיפר פולני אחד שאחד מהם היה בצרפת, וסיפר מה שראה בעיניו ולא רצו להאמין לו. כן, לא יאומן כי יסופר, ואומנם אמת מרה כלענה היא. דמו של עם רב ועצום נשפך ונבלע בארץ, והעם היהודי במדינות אלה חדל לחיות,

יום גבר האויב ותיבקע העיר:
שורת הסיום הנודעת של
הקינה "שעה נאסר" לי"ז
בתמוז, לר' שלמה אבן גבירול.

רק פה ושם מתחבאים אי אלה מהם כמו אנו. וניסים אנו צריכים בכל יום שנישאר בחיים. וכמה אלפים נמצאים תחת ידם במחנות עבודה וגם שם חיייהם תלויים להם מנגד, ורק בדרך נס יוכלו להינצל ולהישאר לפליטה. אם ייתן השם שנחיה, אז נראה תמונה נוראה לעינינו, ואם כעת אנו מביטים על חורבות העם בעיני הדמיון שלנו, אז נראה בחושינו. מתי זה יהיה? משתוקקים אנו ורוצים שיום הגאולה יבוא תכף כהרף עין. אומרים האנשים שבקיץ זה עוד תיגמר המלחמה והגרמנים ייפלו בידי מתנגדיהם וכלה יעשו עמהם. וכעת מתקיימים קרבות עצומים במזרח החזית ובמערב, בים וביבשה בארץ ובאוויר והסימנים מראים על זה שסוף המלחמה מתקרב ובא, וזה מאמינים אנו שמר יהיה סופם של הרשעים הגרמנים עם כל יוצאי משרתיהם.

מי ייתן שיום גדול זה יבוא במהרה, ואנו נראה בעינינו מה שקיווינו זה מכבר, זה מפלת אויבינו ונקמה במ.

יום ה' י"ט תמוז תש"ג 22.7.43 פה הנ"ל

בלילה שעבר התקשרו השמיים עבים, וענן כבד ירד על ההרים וכיסה אותם. והנה רוח גדול וחזק בא ממערב ואחרי הרוח רעש מברקים ורעמים עצומים, והאירו השמיים בכל פעם, וחרדה הארץ מקולות הרעמים וגשם חזק ואדיר פרץ וירד ממעל, לתחתית הארץ, והיכה בזעם על הגג אשר מעל לראשי. ואני על משכבי לא יכולתי לישון, והתהפכתי והתגלגלתי על ערמת התבן כאילו נמשכתי עם אותו השחוק הפראי של יסודי הטבע, אש מים ורוח, המרקדים בחוץ בסער וסופה. ובעיתים כאלה אני מוצא דמיון לגורל עמנו שאין לו מנוח, וחיינו הם כאילו נמצאים בים הזועם ונזרקים מגל לגל מדף לדף ואין לו על מה לתמוך, מחוסר הוא קרקע, יסוד קיומו של עם. ואם נדמה לו שבאזיה מקום התיישב, בנה בית, קנה שדה, פרה ורבה, שכבר מצא כאן את מנוחתו, פתאום בא רוח והופך את הכול ועוקר אותו, ורק מקלו נשאר לו או גם זה לא. ושוב הוא גולה בלי קץ, בלי תכלית, ובכל מקום בואו שאול ואבדון אורבים לו.

והנה תמונה נגד עיניי. היה זה לפני שנה, באחד מימי תמוז, טרם בוא יום הפורענות בעירנו ואנו היינו עוד על מקומנו ונדמה לנו שבטח אנו יושבים, אף שהארץ כבר התמוטטה מתחת רגלינו. היה לנו שלטון הקהל, שופטים ושוטרים. פעם אחת אחרי הצהריים ראינו מחזה נורא לעינינו המתקרב לעירנו, כארבע מאות איש הולכים רגלי בשורה כמו חייל, זקנים עם נערים, נשים עם ילדים, באו בלוויית כמה אנשים

מדף לדף: מקורה בסירה
לקורה אחרת. על פי יבמות
קבא ע"א.

יום הפורענות בעירנו:
האקציה הגדולה בדוקלה, בל'
באב תש"ב.

מזוינים, עמדו לפני הקהל, והוא, המלווה, ספר אותם ומסר את האנשים בידי הקהל דעירנו. האנשים, בפרט הזקנים והנשים, היו מאוד עייפים מעמל הדרך כי הלכו רגלי חצי היום. ונודענו מפייהם שבאותו היום בבוקר באו הרשעים לעיר יאשליסק וגם לכפרים מסביב, אספו את כל היהודים שמספרם עלה לארבע מאות. והאנשים ברובם היו כפריים בעלי שדה, והרבה היו עשירים סוחרים, ולא נתנו להם הרשעים לקחת כלום מכל הונם, רק הכול היו מוכרחים לעזוב וללכת ברגל לעיר אחרת. ובאותו היום שבאו רעבים וצמאים נעשו למשא הקהל שלנו, ואלה שנתנו עוד אתמול מלחמם לאחרים, פשטו היום את ידיהם לפיסת לחם. ומאוד קשה היה לנו לנשוא את העול הזה, לדאוג בשביל אלה שבאו ונתווספו על עניי עירנו. וגם מכפרים אחרים הגלו את כל היהודים לעירנו. וכולם בביתם לא חסרו להם כלום, ומשבאו לעיר נעשו לעניים. קשה היה בשבילנו משא העם הזה, אבל מאוד קשה היה עוד גורלם של אלה הנגלים שעזבו הכול בבתיהם, וזרים באים שם ואכלו מהונם וקצרו מה שהם זרעו וחרשו, ואסור היה להם בעונש מוות לשוב לאלה האנשים לביתם אפילו ליום אחד. הם עשו הכול בדייקנות מופרזה, ולא לחינם הרשעות אצלם הגיעה למדרגה העליונה עד שכל הרשעים לפנייהם הם כאפס ואין נגדם. במשך העת נבלעו אנשי קהילת יאשליסק ואנשי הכפר בתוך קהילתנו, ויחד איתנו הלכו לקראת האסון הנורא הבא לעירנו, השם קץ לקיום קהילתנו ביחד עם כל אנשיה, ואין הבדל אם זה בן עירנו או בן עיר אחרת. על כולם שלח ידו צר, הרג, רמס, שחט ופצע בנו, ואוי לנו מה שעלתה בימינו. אסונות כאלה היו למאות ולא לפים, כל קהילה וקהילה עברה אותם, אם בפעם אחת אם הרבה פעמים, וכולם הם חלקים בשלשלת הצרות שלנו הארוכה כאורך הגלות שלנו, והקשה וכבדה כמשא הארץ כולה ומלואה. ואנחנו, חטא כל העמים סבלנו ונדמנו לנו כי כבר כפליים סבלנו. וראויים אנו לשמוע קול מבשר מבשר ואומר "נחמו נחמו עמי"... אם נזכה לשמוע בשורת הגאולה בקרוב, ד' יודע.

יאשליסק: יאשליסקה, עיירה באזור דוקלה.

נגלים: גולים

ד': צורה רווחת לסמן את שם הקב"ה (כמו ה' השגור כיום).

באותו היום.

ומדי דברי על גולי עיר יאשליסק לא אוכל להימנע מלהזכיר על דודי זקני מנחם באבקר שהיה ביניהם, והוא היה איש אמיד בעל שדה-אחוזה ובית, ורפת עם פרות ועיזים ועבודה רבה, והיה פורס מלחמו לרעב וכל הבא לביתו כשהוא רעב יצא והוא שבע. הוא גר יחד עם בנו וכלתו וילדיהם וגם בתו עם בעלה וילדיהם, כולם באו לעירנו וחלק מהם גרו בבתנו. והוא היה כבר בן שמונים שנה, זקן ושבע ימים, ובנים ובני בנים

חונכו על ידו וגם דור שלישי ראה בעיניו, והוא עוד היה בריא ולא נס לחה ולא כהתה עינו. והצרות מאוד פעלו עליו בסוף הימים, כי בנו הבכור שהיה לו בסלובקיה גם כן נגלה עם משפחתו, וגם נכדתו עם בעלה וילדיה משם באו לאיזה מקום בגליל לובלין, ושם עבדו עבודה קשה ומתו ברעב רחמנא ליצלן. והוא ישב אצלנו וכל היום הוא בכה והתפלל, ודמעות נשרו מעיניו על צרות ישראל ועל צרותיו. ופעם אחת בא לבקר אותנו והאיכר שבנו קיבל את ביתו והונו והביא לו לחם וחמאה. רק פעם אחת קרה זאת, והוא ביקש ממנו רק שיביא לו את הטלית ותפילין שלא היה ביכולתו לקחת איתו ביום הגלתו משם. יותר לא ביקש מן החפצים חפצי הבית, רק זה. והוא אומנם הבטיח לו להביא אבל לא הביא גם את זה ויותר לא בא. ובינתיים התקרבו הימים הקשים לנו, וביום אחד, כמה ימים לפני היום הדין הנורא, כלתו ילדה בת ותקש בלדתה והייתה חולה. והנה פתאום הקיצו אותנו בבוקר אחד וכולנו יצאנו ועמדנו לפני מלאכי המוות, והוא בתור איש זקן עמד בין הזקנים ונסע איתם לכפר בארווינעק ושם נהרג בידי הרשעים ביחד עם כמה מאות איש מיהודי עירנו ומיהודי רימאנוב, ושם מצא את מנוחתו.

ד', מתי תנקום לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך?

יום ב' כ"ג תמוז [תש"ג] 26.7.43 פה צערגאווא

כידוע שולט היום בעולם השקר והצביעות במידה יותר מן הרגיל, וכל מי שיש לו האפשרות להרים קולו בצעקה, אף שהוא בעצמו הרשע, נראה בעיני ההמון לבן כצדיק. והוא כאילו צובע את מראה הדם האדום ששפך למראה לבן, והוא קורא וצועק בקול: "ראו, צדיק אני ואחרים הרשעים". כן למשל בתעמולה הגרמנית. אנו, היהודים הנרצחים בידי הגרמנים הארורים, אנו הרשעים והם הצדיקים. ויודעים הם להוכיח בראיות באותות ובמופתים עד כמה אמת דבריהם המושחתים, ונראים בעיני ההמון עם כעושי מצווה בזה שהם עושים איתנו. והעם שברובו גרוע ושונא אותנו לא מתמול שלשום, מניעים בראשיהם והם מסכימים למעשיהם הרעים איתנו, ולא זה בלבד, אלא הם עוזרים להם בכל האפשרות שבידם. ואם רק פוגעים ביהודי תועה בדרך, בשדה, ביער, אינם משתמטים להודיע תיכף ומיד, ולא נחים עד שהשיגו את שלהם, וקיימו ה"מצווה" של אהבה המחייבת את הנוצרים. וזה הוא אסונם של אלה מן אחינו התועים בדרכיהם, וזה הוא סיבת היראה ופחד שלנו המתחבאים. יודעים אנו, אם חס ושלום ייוודע המקום שלנו למי שהוא, אז השם ישמרנו ויצילנו. וחדלתי מלהאמין בהעם הפולני,

שמסיבתם כה הרבה מאחינו מתו בלא עיתם מיתה משונה רחמנא ליצלן. ומה נוראה היא ההופעה הזו שאחזה חוגי העם שבתוכו ישבנו מאות בשנים, והם ברובם הסכימו עם הגרמנים הרשעים ועוזרים להם, ורק מעטים הם המתנגדים לזה ועוזרים לנו בעת צרותינו. אומר אני זאת על יסוד המעשים שהיו וגם על פי זה מה שמספר בעל הבית שלי, בן עם פולני, שהוא אומנם מן הטובים.

ד' הגן עליו מכל רע ותן לנו שנוכה לשמוח איתו בעת גאולה שתבוא, והרשעים הרודפים אותנו ועוזרים לשונאינו יקבלו את עונשם הראוי, ויראו ויבושו ממעשיהם המגונים ומנובלים.

בוא וראה עד כמה רעל השנאה לנו חדר לתוכם, שמתפארים הרשעים שבהם על מעשיהם, ועוד הם מוכיחים את העם על שנמצאים אלה העוזרים לנו, ואלה לדעתם חוטאים חטא גדול בזה, וחרפה היא להם על זה שהם עושים. ואיך יצטדקו בעתיד על מעשיהם? ובינתיים הרשעים לא ישנים ולא נמים ומדי יום ביומו הם ממציאים חומר חדש לתעמולה שלהם. ומה שמעניין בזה, שהם מדמים ומזהים אותנו ביחד עם הבולשביקים, ואם מוצאים איזה חטא שלהם אז זה גם חטאינו, יען שאנו והם היינו הך. כן למשל מה שמצאו את הקברים של האופיצרים הפולנים שלפיהם הרגו אותם הבולשביקים, ובאמת הם בעצמם הרגו אותם, ויש ראיות לזה כפי שמספרים האנשים, גם כאן הריעו בקול שהיהודים היו הרוצחים שלהם, ומשך חודשים מדי יום ביומו חזרו על זה בעיתונות, ברדיו ובכל האופנים עד שהאמין העם בזה שאנחנו הרגנו אותם, ויש גם להם סיבה לשנוא אותנו עד מוות. בפרט טובים הדברים לאלה שמכבר שונאים אותנו, ואמרו על צרותינו שזה היום קיוו לו שיבוא, ובא היום הרע הזה והוציאו לפועל מה שהם חשבו מכבר. אבל לא על זה אני רוצה כאן לדבר. אחרי שעבר ההד של האופיצרים הנרצחים, נודמן להם עוד דבר חשוב בשבילם. מצאו באוקראינה עוד איזה קברים משותפים שנהרגו שם כמה אלפים איש, ומי שידוע ומכיר אותם יכול בוודאות לידע מראש שאלה הם קורבנותיהם שלהם, ובכל מקום שבאו המוות באה איתם, אבל הם עוד עושים סחורה בזה. ואחרי שעבר איזה זמן שהרגו את האומללים, אז הם חופרים ומגלים חידוש ומצאו שהבולשביקים, [כ]מובן עם היהודים, הרגו אותם. ושוב מריעים ותוקעים בשופר גדול, ומביאים רופאים מומחים שהם רופאי אליל והם משלמים להם טוב, אז הם אומרים ומסכימים לדעתם שאלה נהרגו בידי הבולשביקים, ושוב השנאה ליהודים מתגברת, ומר לנו, מאוד מר, כי מרגישים אנו את השנאה, ולא אחד מאחינו משלם בדמו הוא. כן,

.....
הכוונה לטבח הקצינים הפולנים
בידי הסובייטים ביער קאטין.

נעשינו לקורבן עולה על מזבח השנאה, השקר והצביעות השולטים כעת בעולם שלטון בלי גבול, והרע גובר בעולם, ודרך רשעים צלחה.

ד', עד מתי לעדה הרעה הזאת?? צו לארץ ותבלע אותם. כלאם!

יום ג' כ"ד תמוז תש"ג 27.7.43

בין יתר ערי איטליה שסבלו מסיבת האווירונים האנגלו-אמריקאיים נמצאת גם כן העיר רומא. לא חסו עליה מתנגדי איטליה, ובשבוע שעבר הופיעו עליה ציפורי ברזל, ובמשך שלוש שעות זרקו עליה כדורי הרס ושרפה ועשו שם שמות. הרבה בתים נחרבו והרבה אנשים או נהרגו או נפצעו, גם כנסייה אחת נהרסה ובית הקברות אחד סבל, זו היא מלחמה ואלה תוצאותיה, ולא אחד נפל קורבן חינם. מה בכך, איטליה חפצה במלחמה זו והיא התחילה להילחם, ומה הוא החידוש? עכשיו היא צועקת בשם התרבות, בשם הקולטורה: לא צריך לעשות כזאת ונבלה היא! כן, למדה מְתוּדָה זו מאחותה הבכירה, מגרמניה הארורה יימח שמה. בשעה שהיא החריבה ערים ומדינות לא ידעה מה זאת תרבות ולא הביטו או אם ירו בבית אם ברכבת שנסעו עליה אנשים שאין להם שייכות עם הצבא. בשעה ששמו מצור על ורשה וירושלם, לא חסו על אנשים נשים וטף, חירבו בתים בעלי ערך אמנותי, כנסיות קתוליות, ולא דיברו אז על התרבות כמו שמדברים היום בשעה שהם מרגישים את הטעם המר, בשעה שהם החלשים הנרדפים. הדבר הוא אחד עם איטליה, בעת שהיא התנפלה על אביסיניה וניצחה, לא אמרה אז מילים המעוררות רגש הרחמנות כמו היום. באו אז אל המדינה כמנצחים ולא ידעו אז מה זה רחמנות. את ראשי העם, את הפטריוטים הנלחמים בעד ארצם בעד מולדתם, הרגו כרוצחים. ובאש וברזל הכבידו על העם שהכניעו, ועוד היה להם העוז לדרוש שהעמים יסכימו לכיבוש זה, והרבה אז הסכימו לזה השוד, למשל ציר מלוכת פולניה. ובינתיים גם עליה עברה הכוס ואביסיניה קיבלה כבר את החופש, וזה שכבש אותה נמצא כעת במצב דומה למצבה אז. והגלגל מתגלגל, מי שהיה אתמול למעלה, היום למטה. וכך הדבר חוזר חלילה. והנה ימי פרוע פרעות למלכות רומא מתקרבים.

והנה עוד דבר מעניין בזה. ברומא נמצא האפיפיור המכונה "אב קדוש", ואחרי שנעשתה ה"נבלה" הנ"ל בעיר הקדושה רומא הוא יצא במחאה נגד זה. הוא מוחה ומתנגד לדברים אלה. אבל הוא, האב הקדוש, הוא קדוש כמו כל ה"קדושים" וה"צדיקים" שבימינו. כעת, כשראה בעיניו

עד מתי... כלאם: שורה זו
עשויה כולה שיבוצים מתוך
פרשות המרגלים, קורח ואלדד
ומידד, מתוך פרשות אמצע
ספר במדבר שנקראו בשבתות
שמעט לפני מועד הכתיבה.

אביסיניה: חבש, היא אתיופיה.

את ההרס סמוך לארמונו ומדינתו, הוא התחיל לצעוק, ובאותו הזמן שעמים אחרים גם כן בעלי דת הקתולית סבלו מזה ולא לפים אנשים נהרגו ולעשרות כנסיות נהרסו, הוא הבין את הכלל סייג לחוכמה שתיקה. ירא הוא אז את הגרמנים, אבל את אלוקיו לא ירא ולא הוציא מפיו אף פעם קול מחאה ולא השתדל להשפיע נגד זה.

עוד דבר, במדינת סלובקיה נשיא הממשלה הוא כומר קתולי. ובכן איש דתי כביכול, ותחת ממשלתו הזדונה נהרגו או נמסרו להריגה כמאה אלף יהודים שהיו במדינה זו. והאפיפיור, אותו האב הקדוש, ידע ושמע מזה, והוא שתק ולא יכול ולא רצה להשפיע על הכומר הרשע הזה שלא להוציא לפועל מעשה רצח נורא כזה. אז הוא מילא את פיו מים ולא דיבר, וכעת הוא מוחה כשנחרבו כמה עשרות בתים בעיר מושבו. ומה שנעשה עם היהודים בכל מדינות אירופה הנמצאות תחת ממשלת זדון של הגרמנים, זה גם כן שמע הכהן הגדול של דת הדורשת אהבת כל האנשים, ובייחוד הרצח הנורא שנעשה עם יהודי עיר ורשה, שעורר את כל העולם נגד השדים המזיקים מכת היטלר יימח שמו. אז גם כן האב הקדוש שתק, ואת הרשעים הוא ירא יותר מאשר דתו ומצוותיה, ואם בארזים נפלה שלהבת מה יאמרו אזובי הקיר? מה יאמרו הקטנים שבהם, השפלים והנבזים שבעמים?

נשיא סלובקיה – הכומר יוזף טיסו. סלובקיה הוקמה בעקבות פירוק צ'כוסלובקיה ב-1939, והייתה גרורה של גרמניה הנאצית. ממשלת סלובקיה גירשה את יהודיה, כ-60 אלף, למחנות ההשמדה בפולין. עוד כ-40 אלף גורשו משטחי סלובקיה שסופחו להונגריה.

ד', פדנו והצילנו מידי הרשעים האכזרים, מידי הצבועים המכנים עצמם צדיקים וקדושים. והעבר ממשלת זדון מן הארץ ותמלוך אתה ד' מהרה לבדך.

ב"ה יום א' בשבוע כ"ט תמוז תש"ג 1.8.1943 פה צערגאווא

זה כמה ימים שלא כתבתי כלום וזה מסיבת החום הגדול השולט כאן במעוננו תחת הגג שלטון בלתי מוגבל, ובימים האחרונים התגבר מאוד ומציק לנו, ובקושי גדול אנו נושאים אותו וכמו סוס המושך עגלה כבדה כן אנו מושכים את היום הארוך החם, ומצפים אנו שיבוא הערב עם צילון, או יותר טוב הלילה בחשכתו ובקרירותו. ושעות היום נמשכות לאט-לאט, והחום בוער ולוהט והגוף מזיע ומים שוטפים ממנו, ואנו יושבים כאן ערומים בלי בגד ובלי מכסה ואף זה לא מועיל, והרוח לא נושב וגשם אינו יורד. והימים ימי הקציר וכל העולם בנחת, אלה שחרשו וזרעו בדמעה – קוצרים ברינה, וברכה שלח ד' במעשי ידיהם ועמלם לא היה לריק. רק אנחנו בצער. ולמרות הכול שסבלנו עד כה, עדיין לא נושענו והחום מוצץ מאיתנו את ריר שבפינו, את לחות גופנו. ונוסף על זה היראה ופחד המעיק עלינו כעול קשה, וזה מגביר עוד את

צרותינו ומתיש כוחותינו עד שאין בי הכוח לכתוב כמה שורות בלי עמל ויגיעה. ותמיד הכתיבה קלה הייתה, ונחת רוח לי הייתה אחרי שכתבתי מה שמכביד על ליבי, הוקל לי ליום, לשעה, עד שישבתי עוד הפעם. וכך כבר גמרתי ד' חוברות בכתיבה, וכעת אני מתחיל את החוברת החמישית. ובקשתי, שאגמור אותו כשאנו כבר נגאלים וחפשיים, אנשים כיתר האנשים ההולכים בעולם ואין מרגיז ואין מחריד.

ד', מלא נא בקשתי זו ומהר גאלנו ופדנו והוצא אותנו מבית האסורים הזה לחירות, מחושך לאור גדול, אור גאולה וישועה לכל היהודים הנרדפים והנדחים, שמעני הפעם!

יום ב' ר"ח מנחם אב דהאי שתא [תש"ג] 2.8.43 פה הנ"ל

אתמול לא הארכתי מסיבת החום הגדול, והנה היום המצב לא נשתנה והשמש בוערת ולוהטת כאן עד שלבן אדם מן השוק אין מושג. ובכלל לא האמנתי אם יכולים להתקיים בתנאים כאלה, והנה כבר שבוע שלם מדי יום ביומו שלטון האש מתחזק ומתגבר, ואין אוויר די להינפש מעט, ורק בלילה אדם קצת נח, ותחת זה ביום משך עשר שעות הוא נושא עליו עול קשה וכבד יותר מכוחותיו. והנה בעיתים כאלה אני זוכר אותם האנשים שמצאו להם מקום ביער, ושם הם יושבים ומחכים לישועה. וכמעט שאני מתקנא במ, יען שביער בעיתים כאלה יותר טוב ונעים מאשר כאן. שם מזג האוויר עם ריח היער פועל לטוב על מצב בריאותו של אדם, בניגוד לנו כאן שיושבים באוויר מחניק שורף. אבל אין מקום לקנאה אצלנו, וכמו שהם אינם מתקנאים בנו כך אין צריך גם להתקנא במ. ביער באים אנשים שונים, זה לגנוב עצים, זה לאסוף מפרי היער, זה לרעות סוסו בגנבה, ולא מן הנמנע שלא יראה פעם אותם מי שהוא. או רואה אותם במקום מושבם או רואה אותם כשהם יוצאים להביא אוכל ומים. ומהלך רעיונם של האנשים האלה ידוע, ולא פעם העירותי על זה בהזדמנויות שונות. והאנשים קטנטנים ושפלי הרוח הם, ותחת לבוא לעזרה לאומללים הם שבים הביתה בחדשות: ראו יהודים! ואחרים השומעים מספרים הלאה ומוסיפים כבר משלהם, שאלה הם יהודים שודדים, גולנים מזוינים ומתנפלים על האנשים הבאים ביער. מעשיות בדויות, אבל מסוכנות הן בשביל היהודים היושבים ביער. הדבר מתפשט ומקבל צורה עד שנודע גם להמשרה הפולנית או הגרמנית.

צריך לדעת שבעיר דוקלה נתווסף מספר הפוליציה הפולנית לכמה עשרות איש ועליהם שני גרמנים. והם, הפוליציה הפולנית, עובדים עבודתם באמונה ובהתמסרות גדולה, בפרט אם הדבר נוגע את

.....
הפוליציה: המשטרה.

היהודים, ורבים חללים נפלו ביד הנבזים האלה, ועל חלק מזה ששמעתי כאן כתבתי למעלה. ואני לא הכול שמעתי, ואפשר לשער שפעלו הרבה יותר מזה שכתבתי. ואחרי שיעזור לנו השם ונצא בשלום מכאן לחירות, ניוודע את יתר הדברים מעשי ידיהם של משרתי הרוצחים.

והנה באו השמועות האלה אל המנובלים והחליטו שוב לעשות חיל בנידחים אלה, אבל הם אינם גיבורים מגיבורי המלחמה, הם יראים את חייהם המעופשים והמטונפים, חושבים אולי באמת יש ליהודים כלי זין ואז הם יענו להם כראוי, ולא די שלא ייפלו בידיהם, עוד אפשר הדבר שמהם, מן המזוינים שבפוליציה, ייפלו ב"מלחמת מצווה" זו. וגם השניים מן הגרמנים העומדים בראשם יראים. כן, יראים את היהודים! זה גם כן שייך להדברים הפלאיים שבימינו, לירא את היהודים. מה עשו? אספו בבוקר אחד כמה מאות איש משומרי לילה מהכפרים שבסביבה, ובעזרתם הרהיבו עוז בנפשם להיכנס אל עובי היער ולחפש שם את היהודים. וכמו אדון גדול העושה ציד ביער, לוקח לו עוזרים שירדפו את החיות עד שיבואו אליו וייפלו בידו, אם זה משרתיו או כלבים נאמנים בעלי תרבות, כן הפעם לקחו את האנשים האלה. בשלוש בבוקר התאספו לפני היער החשוד, ומשם יצאו למלחמה או לציד על האנשים מיהודי הסביבה הבאים שם להתחבא מחמת הרודף המציק. בקולות וברעש גדול התחילו את המשחק הפראי הזה, והתפשטו ביער בכל עברותיו, אלה למעלה ואלה למטה אלה לבקעה ואלה להר. באו בכל פינות היער, בדקו בדיקה רבה אבל הפעם לא מצאו כלום. ואם היו שם יהודים, ניצלו מידי הרשעים הזאבים האורבים לדמם ונפשם, והם שבו אבלים וחפויי ראש. ואם יש בליבם דעת, יבינו בעתיד שלא לחזור דברים כאלה, ולו חכמו ישכילו זאת. אבל הם לא חכמים שיבינו זאת והלאה ילכו בדרכיהם הטועות, וכך ילכו עד שיבוא היום שיקבלו שכר כולם.

ובינתיים השם ישמרנו ויצילנו מידי הרשעים הנעלבים [העלובים] האלה, ויגן על אלה מאחינו שבאו ביער לגור שם לפי שעה, שלא ייוודע מקומנו לשונאינו וגם מקום אלה שביער, ונשב בטח כאן עד לבוא יום גאולה וישועה לנו ואז נצא כולנו לחופש, לחירות עולם. ונקמה נעשה בשונאינו, לאלה שמקרוב ואלה שמרחוק. ונישאר כאן לשריד ולפליטה אחרי החורבן הגדול שעשה שונאינו בנו, ועוד נזכה לראות במפלת האויב ובירידתו משמי-על עד תהום תחת, ויבושו ויחפרו כל מבקשי רעתנו, כן יהי רצון.

נידחים אלה: היהודים שברחו ליערות.